

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

PLEASE NOTE! This is an electronic self-archived version of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Please cite the original version:

Werner Rasmussen, M. & Vihtari, K. (2023) Aikuisten uraohjaus. *Epale*, 11.9.2023.
<https://epale.ec.europa.eu/fi/content/mette-werner-rasmussen-ja-kalle-vihtari-aikuisten-uraohjaus>

Mette Werner Rasmussen ja Kalle Vihtari: Aikuisten uraohjaus

Mette Werner Rasmussen ja Kalle Vihtari

Artikkeli on julkaistu alun perin NVL:n (Nordic Network for Voksnes Learning) verkkosivuilla. NVL edistää elinikäistä oppimista koskevaa yhteistyötä Pohjoismaissa sekä tuottaa aiheeseen liittyvää tietoa päätöksentekijöille ja alan toimijoille. Verkosto kuuluu Pohjoismaiden ministerineuvoston toimialan alle. Lisätietoa elinikäisestä oppimisesta Pohjoismaissa löydät NVL:n verkkosivuilta.

Tässä artikkelissa keskitytään aikuisten uraohjaukseen ja pohditaan, millaisia erityispiirteitä siihen liittyy. Lisäksi tuomme esille konkreettisia esimerkkejä aikuisten ohjaamisen ominaispiirteistä. Tässä yhteydessä puhumme aikuisista yhtenä ryhmänä, vaikka on selvää, että termi "aikuiset" kattaa erilaisia ryhmiä moninaisista sosiaalisista ja taloudellisista taustoista.

Ohjauksen pääpaino, tutkimus ja rahoitus kohdistetaan yleensä nuoriin ja heidän koulutusvalintoihinsa. Painotus perustuu vanhanaikaiseen käsitykseen siitä, että jo nuorena valitaan yksi urapolku, jota seurataan koko työelämän ajan. Nykyään kuitenkin yhä useammat ovat yhtä mieltä urapolkuihin liittyvien muutosten lisääntymisestä. Jotta aikuiset sopeutuisivat näihin muutoksiin, tulisi uraohjauksen pääpainopistettä siirtää nuoruudesta enemmän aikuisuuteen. Lisäksi tutkimusten mukaan monet aikuisten uraohjaukseen liittyvät opit sopisivat myös nuorten ohjaukseen.

Artikkelin lähtökohdat

Artikkeli perustuu pääasiassa KIAL-hankkeeseen ja opinto-ohjausta koskevaan väitöskirjaan (**ks. artikkelin alaosassa sijaitseva faktalaatikko**), mutta osittain myös pohjoismaisen ohjausverkoston keskusteluihin ja toimintaan. Molempien lähdemateriaalien yhteisenä piirteenä on elinikäinen ohjaus ja oppiminen, mutta niiden painopisteet ovat erilaiset. Väitöskirja keskittyy pääasiassa aikuisille suunnattuun opinto-ohjaukseen koulukontekstissa, kun taas KIAL-hankkeessa keskitytään laajasti aikuisten ammatinvalinnanohjaukseen. Lisäksi väitöskirja on kirjoitettu suomalaiseen kontekstiin ja suomen kielellä (sisältäen englannin- ja ruotsinkieliset tiivistelmät), kun taas KIALissa on laajempi pohjoismainen näkökulma ja se on laadittu tanskan kielellä.

Vaikka töissämme on erilaisia lähtökohtia ja näkökulmia, olemme selkeästi tunnistanee joukon aikuisten uraohjauksen erityispiirteitä ja aikuisten elinolosuhteita. Seuraavassa esitellään joitakin **esimerkkejä** näistä ominaispiirteistä ja olosuhteista.

Uran ymmärtäminen

Uraohjauksen keskeisenä edellytyksenä on uran ja urakehityksen ymmärtäminen. Ymmärryksen saavuttamiseksi on tarpeen tarkastella perinteistä urakäsitystä uudelleen ja kehittää sitä. Perinteisessä näkemyksessä ura ymmärretään muun muassa horisontaalisena ja ylöspäin suuntautuvana etenemisenä, palkankorotuksina ja vastuun lisääntymisenä. Tällaisen käsityksen sijaan olisi kuitenkin hedelmällisempää tarkastella uraa laaja-alaisemmasta ja demokraattisemmasta näkökulmasta. Tämän tarkastelutavan mukaan jokaisella on ura ja kaikki työ on arvokasta. Tämä mahdollistaa urapolun kehittymisen moniin eri suuntiin. Toisin sanoen uralla ei tarkoiteta vain konkreettista työskentelyä, vaan sitä tulisi pitää yksilön oppimismatkana läpi työn ja elämän. Tämän

tulkinnan avulla voidaan tarkastella uraa laajemmasta näkökulmasta kuin vain työ- tai koulutusalan kautta. Tämä edellyttää kuitenkin myös elämäntilanteiden ja mahdollisten päätöksentekoon vaikuttavien erilaisten tekijöiden tarkastelua urapolun pohtimisen yhteydessä. Uraan liittyviä valintoja ei tehdä eristyksissä vaan siinä yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa tilanteessa, jossa yksilö kulloinkin päätöksenteon aikaan on.

Uran ymmärtäminen on tärkeää kaikille. Erityisen tärkeää se on kuitenkin niille aikuisille, joiden on muutettava uransa suuntaa. Jo käynnissä olevan uran pohtiminen voi olla usein haasteellista, etenkin jos se ymmärretään hierarkkisista lähtökohdista. Hierarkkisilla lähtökohdilla viitataan tilanteisiin, joissa uranäkymät ovat suppeat ja niissä otetaan huomioon ainoastaan nykyisen uran tarjoamat mahdollisuudet. Kun urakehitys ymmärretään moniin eri suuntiin mahdollisesti kehittyvänä, uravalintojen ja mahdollisuuksien määrä lisääntyy.

Aikuiset ja elämänroolit

Aikuisilla on yleensä moninaisia rooleja elämässään ja sen huomioiminen on aikuisten ohjaukselle olennainen piirre. Nämä elämänroolit voivat auttaa hahmottamaan, mitä tarkoittaa olla aikuinen. Aikuisuuden kynnystä ei voida enää siis määritellä tietyn iän perusteella. Sen sijaan henkilön elämäntilanteen tarkastelu tarjoaa aikuisuuden määrittelyyn paljon paremmat lähtökohdat. Elämä ei ole enää ennakoitavaa, vaan siihen sisältyy yksilöllisiä polkuja, joihin ei kuulu ennalta määriteltyjä elämänvaiheita. Aikuisille tämä näyttäytyy monenlaisina siirtyminä, elämänrooleina ja elinympäristöinä, joissa aikuiset ovat osallisina ja, joilla on vaikutusta heidän urakehitykseensä sekä -valintoihinsa. Esimerkiksi "työ- ja yksityiselämän" - tai ehkä ennemminkin "yksityis- ja työelämän" -tasapaino on tärkeä tekijä. Tämä tasapaino voi muuttua työuran aikana muiden elämänosien painoarvon mukaan. Työn ja yksityiselämän välinen suhde voi näkyä myös siinä, että halutaan luoda yhtenäisyyttä kaikkien elämänvaiheiden ja -roolien - yhden elämän - välillä.

Työmarkkinat, nopeutuminen ja uramuutokset

Yksilöllistyneen elämänkulun lisäksi työmarkkinoilla vaikuttaa yhä enenevässä määrin myös nopean muutoksen ilmiö. Aikuisten kannalta tämä tarkoittaa uramuutosten lisääntymistä sekä elinikäisen oppimisen paradigman mukaista vuorottelua työn ja opiskelun välillä. Jatkuvasti nopeatempoisempi yhteiskunta asettaa aikuiset alati paineen alle laajojen ja radikaalien uramuutosten suhteen. Työmarkkinoiden muutoksista aiheutuvien ulkoisten paineiden lisäksi nopeatempoisuus voi ilmetä myös sisäisenä ja yksilöllisenä paineena jatkuvaan kehitykseen ja uudistumiseen. Samaan aikaan työelämään tyytymättömyyden vastustus kasvaa (esimerkiksi "irtisanoutumisen", "hiljalleen tapahtuvan irtisanoutumisen" ja "massairtisanoutumisen" -liikkeet), mikä on haaste työmarkkinoilla. Monet tuntevat olevansa jumissa omassa työssään. Uutena ilmiönä on kuitenkin kestävämmän työelämän vastustaminen, kyseenalaistaminen ja parempien olosuhteiden, suuremman merkityksen, itsemääräämisoikeuden ja joustavuuden tavoittelu.

Jotkin uramuutokset ovat helpompia saavuttaa, kun taas toiset voivat olla seurausta muuta elämää koskevista kokemuksista ja perustavammanlaatuisesta muutosprosessista, johon liittyy uusia arvoja, kiinnostuksen kohteita ja elämäntavoitteita. Perusteellisempaa uramuutosta läpi käyville aikuisille on tärkeää selvittää, johtuuko muutos sisäisestä vai ulkoisesta syystä. Ulkoinen syy voi olla esimerkiksi vastustus ja muutoksen pelko, joka tulee ottaa erityisesti huomioon uraohjauksessa. Se vaatii erityisiä menetelmiä ja lähestymistapoja, kun taas yksilön sisältä lähteneessä muutostavoittelussa motivaatio on täysin erilainen.

Uramuutosten yhteydessä nostamme esiin myös aikuisen roolin perheen elättäjänä ja perheeseaman luomien mahdollisten aikaan ja valintoihin liittyvien paineiden merkityksen. Tällaisilla tekijöillä voi olla merkittävä vaikutus siihen, kuinka paljon valinnanvaraa uramuutosten suhteen todellisuudessa on. On mahdollista, että aikuisten uravalinnoissa piilee taipumus asettaa realistisille valinnoille ja "uraunelmille" erilaisia painotuksia edellä mainittujen syiden takia. Toisin sanoen uramuutos perustuu siis todennäköisemmin mahdollisuuksiin kuin todellisiin valintoihin.

Aikuisten taidot, oppiminen ja kokemukset

Yleisesti tarkasteltuna aikuisia luonnehditaan heidän osaamisensa perusteella. Usein kuitenkin keskitytään liikaa siihen, millaisia taitoja yksilöltä puuttuu sen sijaan, että tarkasteltaisiin jo olemassa olevia taitoja. Tulevaa urapolkua varten olisikin tärkeää saada yleiskuva näistä jo olemassa olevista taidoista. Vain harvoilla ihmisillä kuitenkin on tällaista yleiskuva, jonka vuoksi syvempi ja avoimempi osaamisen arviointi on olennainen osa uraohjausta. Osaamisen arvioinnin tulisi kattaa taitoja kaikilta elämän osa-alueilta ja tehdä niitä näkyväksi ja hyödyllisiksi. Tämän avulla voitaisiin edistää omien taitojen tunnistamista sekä motivaatiota uskaltaa nähdä ja löytää lisää uramahdollisuuksia.

Osaamisen arviointiin liittyy myös kysymys aikuisten oppimisesta ja mahdollisesti hyvinkin syvään juurtuneista kokemuksista, jotka voivat olla sekä hyviä että huonoja. Uramahdollisuuksien näkemistä usein estävien ja huonojen kokemusten tarkasteleminen voi olla tärkeää, jotta voidaan mitätöidä mahdollisesti rakenteellisista syistä johtuva negatiivinen oppimiskokemus. Kokemukset voivat olla peräisin myös kapealta alalta, jonka seurauksena uranäkymät jäävät hyvin rajalliseksi. Tästä syystä uran pohtiminen on erittäin tärkeä osa uraohjauksessa.

Rahoitus ja osaamisen kehittäminen

Aikuisten tilanteessa ominaista on myös taloudelliset kysymykset ja rajoitteet, joita saattaa liittyä virallisiin koulutusmahdollisuuksiin ja taitojen kehittämiseen. Julkisen koulutuksen rahoitus kohdistetaan usein nuorille tai aikuisten kohdalla vähemmän koulutetuille. Tämä painopiste on ristiriidassa elinikäisen oppimisen tarpeen ja halun kanssa.

Aikuisten uraohjauksen monimutkaisuus

Yleisesti ajattelemme, että aikuisten tilanne uraohjauksen kontekstissa on paljon monimutkaisempi ja vaatii erityistä lähestymistapaa ja huomiota. Usein aikuisten kohdalla monien tekijöiden täytyy sopia yhteen, jotta mielekäs ura ja/tai ammatti löytyy. Työelämässä voi tapahtua monia muutoksia, siirtymiä ja päätöksiä. Ehkä esteitä on myös enemmän? Yleisesti ottaen on vaikeaa olla sellaisessa asemassa, jossa omista taidoista ei välttämättä ole selkeää kokonaiskuvaa, työmarkkinoita voi olla vaikea käsittää ja koulutusjärjestelmä ei aina ole läpinäkyvä. Mistä siis löytyy mahdollisuuksia, jotka yhdistävät olemassa olevaa osaamista, uutta osaamista, työmarkkinoita, erilaisia elämänrooleja ja taloutta? Kaikki nämä ovat osa-alueita, johon potentiaalisen valinnan on mukauduttava. Työmarkkinat ovat aikuisille "lähempänä", mikä asettaa haasteeksi erityisesti sen, millainen rooli erilaisilla työmarkkinanäkymien ennusteilla tulisi valinnassa olla. Toinen haaste on, että ennusteet ovat usein hyvin epävarmoja. Tämä tekee aikuiselämästä mutkikkaan alueen, jossa kaikkia rooleja ja erilaisia konteksteja painottavan uravalinnan löytäminen voi olla ohjauksen kannalta erittäin monimutkaista.

Aikuisten uraohjauksen haasteet

Poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä ovat tällä hetkellä suurilta osin muutostarpeet, uudet työpaikat ja uramuutokset. Pääpaino on työmarkkinoiden tarpeissa, mutta yksilön sopeutumiselle ja uusien polkujen löytämiselle työelämässä ei juurikaan anneta sijaa. Elinikäisellä uraohjauksella on tärkeä rooli erityisesti tästä näkökulmasta. Sen tehtävänä on tukea yksilöitä kestävän ja mielekkään uran löytämisessä muuttuvien uranäkymien ja elinolojen keskellä koko työelämän ajan.

Uramuutoksissa tarvittava ohjaus on osaamisen, koulutuksen ja työmarkkinoiden risteyskohtaan sijoittuvaa uraohjausta. Laajan yleiskuvan aikuisten mahdollisuuksista sekä työelämässä että koulutusjärjestelmissä tarjoavassa ohjauksessa asioita voidaan katsoa eri näkökulmista ja yhdistää nämä erilaiset maailmat yhdeksi kokonaisuudeksi. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että ohjaus on usein jaettu eri järjestelmiin ja sektoreihin, jotka koskevat kokonaisuuden sijaan joko koulutusjärjestelmiä tai työmarkkinoita ja työelämää. Kokonaisuuden hahmottaminen olisi kuitenkin elinikäisen oppimisen ja erilaisten työelämän ja koulutuksen välisten siirtymien kannalta keskeisen tärkeää. Toinen keskeinen kysymys liittyy uraohjaukseen, josta suurin osa perustuu tietylle koulutuslalle. Kolmas mahdollinen haaste on se, että jokaisella alalla tai järjestelmässä annettava ohjaus on alakohtaisuuden lisäksi myös tiettyyn oppilaitokseen tai ammattiliittoon liittyvää, joka tekee siitä suppeasti kyseiselle sektorille rajoittunutta. Vaihteleva ja muuttuva urapolku edellyttääkin ohjaukselta tarpeeksi kokonaisvaltaista tarkastelua.

Ohjaajien osaaminen ja tietämys

Ohjausteoriaa- ja metodologiaa sisältävän virallisen ohjauskoulutuksen (tai osaamisen tunnustamisen) lisäksi olennaista on, että aikuisten uraohjaajilla on osaamista koulutusjärjestelmistä, työelämästä, työmarkkinoista, osaamisesta ja koulutukseen saatavista taloudellisista tuista. Koulutuksen avulla ei usein hankita ymmärrystä, vaan koulutuksesta saatava tieto tulee vahvistaa käytännön ohjaustyön kautta. Tämä pätee niin perustietoihin kuin tiedon jatkuvaan päivittämiseenkin. Usein kuitenkin yksittäisellä ohjaajalla ei valitettavasti jää riittävästi aikaa tällaiseen.

Puitteet ja koordinointi

Niin kauan kuin elinikäistä ohjausta ei tarjota yhtenäisenä ohjausjärjestelmänä, voi eri järjestelmien ja sektoreiden välisen ohjauksen yhteensovittaminen olla ratkaisevassa roolissa ohjauksen johdonmukaisuuden ja yhtenäisyyden parantamiseksi. Koordinoidulla ohjausjärjestelmällä tarkoitetaan muun muassa sitä, että ohjaajat vaihtavat ja saavat uutta tietoa toistensa järjestelmistä sekä työskentelevät uraohjauksen parissa koulutussektorin, työelämän ja sosiaalialan alueilla. NVL:n ohjausverkosto laati [kuvauksen koordinoinnista Pohjoismaissa](#) vuonna 2017 ja täydentää kuvausta koordinoinnin tilasta vuonna 2023.

Kehitysmahdollisuudet ja -näköymät

On tarpeen kehittää uusia, aikuisten moninaisiin elinoloihin soveltuvia lähestymistapoja ja menetelmiä, joissa aikaisempaa tietoa ja kokemuksia voidaan tutkia uusissa tilanteissa ja konteksteissa. Koulutuksen ja työelämän/työllisyyden ohella aikuisten uraohjauksessa tulee pystyä huomioimaan myös muita elämän osa-alueita, jotka vaikuttavat uravalintoihin ja kehitykseen. Lisäksi uraohjauksessa on kehitettävä lähestymistapoja, jotka ottavat huomioon yhteiskunnallisia näkökulmia kuten kestävyuden, eriarvoisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden. Uraohjauksen tulee myös kehittää ja edistää tapoja ymmärtää, mikä työelämässä on kulloinkin pinnalla, esimerkiksi tällä hetkellä burnoutin käsite. Elinikäisen oppimisen mukaisesti tärkeitä painopisteitä

ovat oppimaan oppiminen ja aikuisten osaamisen vahvistaminen tulevaisuuden muuttuvissa ja haastavissa tilanteissa. Aikuiset tarvitsevat aikaa ja tilaa aiempien, ehkä kielteisten oppimiskokemuksiensa arvioimiseen uusien kokemusten valossa. Lisäksi aikuisilla tulisi olla mahdollisuus oman motivaationsa tarkasteluun erilaisten työmahdollisuuksien suhteen. Aikuisilla, kuten nuorilla, on esimerkiksi oltava mahdollisuus työharjoitteluihin ja sitä kautta erilaisiin uramahdollisuuksiin tutustumiseen todellisessa maailmassa.

Keitä olemme?

Mette Werner Rasmussenilla on useiden vuosien kokemus aikuisten uraohjauksesta sekä uraohjaajana että ohjauksen ja ohjausmateriaalien koordinoijana ja kehittäjänä niin järjestelmien sisällä kuin niiden välilläkin. Viime aikoina Mette on yhteistyössä Suomen ja Islannin kanssa saanut päätökseen [Nordplus-rahoitteisen Career guidance and \(real\) competencies in the working life \(KIAL\) -hankkeen](#), jonka pääpaino on uraohjauksen laajemmassa selkeyttämisessä ja uramuutokseen liittyvässä urakehityksessä.

Kalle Vihtari on työskennellyt opinto-ohjaajana aikuislukiossa. Kallen vuonna 2021 valmistuneen väitöstudion aihe oli "[Aikuislukio opintopolun ja työuran edistäjänä – Kerronnallinen tutkimus aikuislukioista valmistuneiden ylioppilaiden uratarinoista](#)". Kalle työskentelee tällä hetkellä Haaga-Helian ammattikorkeakoulussa yliopettajana ja kouluttaa opinto- ja uraohjaajia.

Pohjoismainen ohjausverkosto NVL:ssä

Olemme molemmat mukana NVL:n (Nordic Network for Adult Learning) aikuisten ohjausverkostossa. Olemme verkostossa käyneet keskusteluja siitä, onko aikuisten ohjaamisessa "jotain erityistä" verrattuna nuorten ohjaamiseen ja siten työstäneet aikuisten uraohjauksen määritelmää. Tätä määritelmää on esitelty ja siitä on keskusteltu palautteen saamiseksi useissa tieteellisissä konferensseissa sekä pohjoismaisessa kontekstissa (Nornet, 2021) että kansainvälisesti (IAEVG, 2021). Monet ovat yllättyneet kuullessaan, että aikuisten ohjauksessa tarvitaan erityistä lähestymistapaa ja sisältöä. [NVL:n määritelmä](#) on muotoutumassa ja se on avoin keskustelulle ja sitä tullaan tarkentamaan myöhemmin.